

SARI, Guido (2012).

El català de l'Alguer: una llengua en risc d'extinció.

Barcelona: La Busca. 211 p.

Quina és la situació del català de l'Alguer a la primeria del segle XXI? Com és que no hi ha, encara, una política lingüística eficaç que promocióni l'ús de l'alguerès en un territori en què, pels avatars històrics, la llengua ha estat, tradicionalment, el principal baluard identitari? Els parlants són conscients de l'última etapa del procés de substitució lingüística que travessen? Si és que sí, com és que no hi intervenen? Si és que no, per quin motiu no la perceben? Aquestes són algunes de les qüestions que Guido Sari, estudiós de la història i la llengua de l'Alguer, es planteja al llibre *El català de l'Alguer: una llengua en risc d'extinció*; de les respostes, ens n'informa amb una precisió expositiva que no defuig la cruesa de la realitat que afronten.

L'ús social de l'alguerès és, avui en dia, molt més reduït que tot just fa mig segle, i està estrictament circumscrit als contextos familiars i informals. Què ha menat a aquesta situació? El capítol «Aproximació a la situació actual de l'alguerès» recorre la història local per donar resposta a la pregunta, i apunta que és amb la cessió de Sardenya als Savoia (1720) que s'enceta un procés, molt lent, de desprestigi de la llengua. Al llarg del segle XVIII, les onades migratòries continentals es mesclen amb les de la resta de l'illa i, si bé per raons socials i comercials aprenen l'idioma de la ciutat, mantenen també la llengua pròpia, que té estatus de prestigi. Paral·lelament, la noblesa i la burgesia ciutadanes troben en la possibilitat d'alfabetitzar-se en italià una eina per a afirmar-se com a elit. Les classes populars, encara analfabetes, empren l'alguerès en tots els àmbits d'ús (amb competències passives en italià): la llengua, però, rep quotidianament l'influx de l'idioma continental per nombrosos canals. Aquesta situació es manté tot al llarg del segle XIX, i encara durant els primers decennis del XX: l'analfabetisme general i l'ús rutinari de la llengua local bloquegen l'avenç de la substitució lingüística. El bilingüisme es consolida a partir del segle XX, mitjançant l'escolarització obligatòria, primer, i l'eclosió dels mitjans de comunicació de massa en italià, després. Es tracta d'una situació diglòssica: l'alguerès perviu al carrer, en les relacions familiars i locals, però l'italià ocupa l'espai de les especulacions intel·lectuals i la comunicació formal, i la llengua local passa a ser, d'acord amb els esquemes lingüístics nacionals italians, un *dialetto*, embastardit i mancat d'un model culte en el qual els usuaris puguin emmirallar-se. El parlant, però, té consciència d'aquesta situació? Generalment, no. Es limita a emprar l'alguerès segons els usos fixats, que el connoten negativament, sense copsar que és residual. A això, és clar, hi ajuda l'immobilisme institucional, que no ha promogut suficientment ni sostinguda cap política lingüística que n'afavoreixi el prestigi i l'ús públic: l'idioma, doncs, es percep com a innecessari. A més, qualsevol

propòsit d'eixamplar-ne els contextos d'ús i dotar-lo de més possibilitats expressives és vist amb recel, com una traïció a la suposada *espontaneïtat* sentimentalista que el caracteritza.

En efecte, un dels apriorismes més persistents sobre l'alguerès és el que el considera exclusivament popular i oral, i veu en la proposta d'adopció d'un model d'estàndard restringit un perill per a les peculiaritats dialectals. Al capítol «Prejudicis i valoracions negatives», però, Sari apunta que rere aquesta caracterització entenedrida de l'idioma com a *popular* s'amaguen, d'una banda, un paternalisme que suavitza el distanciament volgut entre la llengua refinada de les classes benestants i la llengua simple i simplificada del poble, i, de l'altra, un cas prototípic de *denigració compensatòria* (Ninyoles, 1971: 50-60) de l'idioma local. Els prejudicis vers els *dialetti* graviten, en general, a l'entorn de dues idees: la que els caracteritza com a incomplets, rurals, obsolets, grollers i, en definitiva, inútils per a l'abstracció de la ciència, la política i la cultura, i la que en subratlla l'estancament localista i els presenta com un impediment per a la unificació cultural del país i l'obertura al món. En l'àmbit polític hi ha cautela a l'hora de reivindicar-los com a expressió d'una diversitat que conflueix en la unitat nacional, per por que la idea s'associï amb la doctrina cultural del vintenni feixista; alhora, l'esquerra es mostra afí a la idea del cosmopolitisme universal i recela de qualsevol reivindicació que pugui sonar localista. I els mitjans de comunicació, finalment, es decanten per la introducció poc controlada d'anglicismes en el lèxic que empren, en una gradació de prestigi lingüístic encapçalada per l'anglès, llengua franca internacional que s'imposa a l'idioma de l'Estat i, en darrer terme, als *dialetti*, considerats un entorpiement per a la tasca de difusió de l'actualitat.

Fins al darrer terç del segle XX la llengua era l'únic catalitzador de la identitat algueresa, i quintaessenciava un sentiment que, en èpoques anteriors, havia estat un gresol en el qual convergien altres factors, com les tradicions religioses o les normes de comportament. El capítol «Llengua i identitat» dóna compte d'aquest buidatge progressiu de contingut de la identitat algueresa, actualment dissolta en la postmodernitat líquida. En efecte, avui en dia es rebaixen els trets històricament constitutius de la identitat i se'ls titlla d'obsolets: la rigidesa de la pertinença nacional s'esvaeix, i els individus, que ja no se senten lligats exclusivament a una pàtria, es veuen capaços d'afaiçonar-se lliurement una individualitat dúctil, feta a mida, espigolant trets de les cultures del món. El dubte, però, és si aquesta tria és realment lliure o, al contrari, està influïda per dinàmiques de mercat: per a Sari, el concepte de *mundialitat* no fa sinó alimentar el triomf dels models mediàtics, i se n'alimenta. I això es fa molt evident en un context com el de l'Alguer, en què coexisteixen en desequilibri cultures distintes: si els individus no tenen plena consciència dels elements que de manera tradicional han definit la identitat de cadascuna, es limitaran, simplement, a absorbir les propostes de la que sigui —econòmicament, simbòlicament— més poderosa. Entre les generacions més joves d'algueresos es percep un afebliment clar de la consciència de pertànyer a una cultura distinta de l'oficial; paral·lelament, la manca de domini de la llengua transnacional genera una frustració que no mena a afirmar la local sinó, ben al contrari, a rebutjar-la.

El capítol «Sobre un estàndard de llengua escrita» es planteja quin model escrit cal per a l'alguerès, i amb quins esculls han topat les iniciatives que, des dels darrers dècennis del segle XX, s'han fet en aquest sentit. La proposta de codificació per a aquesta varietat dialectal no pot ser, per a Sari, una mera transposició de la llengua oral, perquè això aïllaria l'alguerès dins del diasistema català i no li permetria d'estendre's a contextos i usos formals; alhora, però, tampoc no pot separar-se en excés del registre més usual, altrament els parlants el sentirien imposat. Des de la darrereria del segle XX hi ha hagut diversos intents d'estandardització de la llengua local, els quals han topat repetidament amb la indiferència i la lentitud institucional. Així mateix, ben sovint s'han aixecat veus crítiques davant les propostes de modernització i regulació ortogràfica: s'argüeix que la codificació escrita impactaria sobre les realitzacions fonètiques i modificaria l'estructura fonològica de l'alguerès. Per a Sari, però, aquests canvis serien substancialment poc rellevants i, a canvi, se'n derivarien beneficis inestimables: la llengua guanyaria prestigi i usuaris, perquè els parlants se sentirien més segurs emprant un codi escrit uniforme i coherent. El problema real de l'alguerès no és que en regular-ne l'ortografia experimenti canvis fonètics eventuals, sinó que se n'abandona l'ús: els que s'oposen a les propostes d'estandardització, doncs, en realitat no pretenen sinó mantenir l'idioma fossilitzat i folkloritzat.

Com és que les institucions no s'han compromès activament amb l'alguerès? El capítol 7 del llibre revisa l'actitud dels organismes públics i les associacions locals en relació amb aquest tema al llarg dels darrers temps. Així, Sari ens fa saber que durant els segles passats sols una minoria d'estudiosos va ocupar-se de la qüestió de la llengua; als anys vuitanta del segle XX, però, l'interès viu dels sociolingüistes catalans per la realitat algueresa va donar a intel·lectuals i polítics locals les eines metodològiques necessàries per a interpretar la situació de l'idioma. Es va encetar, aleshores, un període de grans polèmiques sobre el model de llengua escrita que calia adoptar i sobre les estratègies per a prestigiar l'alguerès que s'havien d'emprendre; val a dir, però, que aquests debats no van tenir repercussions reals en l'augment o el detriment de l'ús de la llengua. Actualment, la sensibilitat per l'alguerès no va més enllà, en els casos favorables, de consideracions genèriques de caire emotiu i nostàlgic; la classe política, però, recula quan percep que per a revertir la situació de substitució lingüística calen accions concretes que incideixin en el conjunt de la ciutat, i que aquestes accions poden generar conflicte entre la majoria d'habitants, que no són usuaris de la llengua.

El capítol «L'alguerès i el sard» exposa que els immigrants provinents d'altres punts de l'illa o de l'Estat (parlants, doncs, de sard o d'italià) sovint mostren recel, si no rebuig explícit, per l'alguerès. En efecte, la llengua local ha perdut domini cultural i simbòlic en favor del sard, que és usat per bona part dels nouvinguts, i cada cop es difon més la idea que l'Alguer és una ciutat trilingüe. Per a Sari, però, això no pot sinó menar indefectiblement a la pèrdua de prestigi de l'alguerès, que ha de compartir els ja escassos àmbits d'ús que li resten amb el sard, demogràficament més fort. La defensa de la convivència i l'ús equilibrat de les tres llengües és difícil i tendenciosa, perquè l'italià, el sard i l'alguerès no estan en peu d'igualtat i, doncs, la tria del ciutadà no és mai lliure: de manera general fa servir la llengua de més pes social i/o demogràfic, la

qual cosa condemna irremeiablement l'alguerès a l'ostracisme. L'autor sosté que cal privilegiar de manera exclusiva la llengua autòctona; és conscient, però, de la impopularitat de la proposta entre els defensors del sard, que la titllen de retrògrada.

El darrer capítol del llibre analitza els resultats d'una enquesta que l'autor ha dut a terme per conèixer les actituds i les ideologies lingüístiques dels parlants d'alguerès amb competències actives en la llengua. Les preguntes pretenen evidenciar el grau de coneixement dels entrevistats sobre la situació actual de l'idioma local, i saber si han reflexionat sobre les causes que hi han menat. En l'observació dels resultats s'evidencia la discrepància entre els usos lingüístics declarats i els reals. En efecte, les conclusions generals que se n'obtenen apunten que els algueresoparlants mostren una actitud obertament positiva cap a la llengua; aquesta valoració, però, no té prou força per a menar-los a trencar els hàbits lingüístics generalitzats, que fan decantar les tries cap a la llengua més prestigiosa. A més, sembla que la majoria d'usuaris no ha reflexionat amb deteniment sobre la situació de desequilibri diglòssic en què viuen. Per a Sari, en definitiva, el canvi en les normes d'ús de les llengües sols pervindrà amb un canvi de mentalitat que, per l'amplitud i la complexitat, no pot endegar-se a títol individual sinó que demana el suport decidit de les institucions. Mentre no es dediquin esforços públics a desplegar una política lingüística que en potenciï l'ús i el prestigi, la llengua de l'Alguer continuarà retrocedint.

Com s'indicava a l'inici del text, el treball de Sari és, pel rigor analític i l'exhaustivitat argumentativa, una lectura indispensable per a tothom que vulgui conèixer la realitat de la llengua catalana a l'Alguer. Els raonaments s'hi despleguen amb profunditat, i l'autor, que declara obertament la posició de militància lingüística que adopta, rebut amb fervor les raons dels estudiosos i els periodistes amb qui discrepa: el to de l'obra, doncs, oscil·la entre l'exposició i l'argumentació. En aquest sentit, a parer nostre les úniques observacions que se li poden fer són dues. D'una banda, l'excés de concreció en el rebatiment d'opinions contràries, que en algun moment pot distreure el lector del tema general del capítol. I, de l'altra, algunes consideracions puntuals que judiquen com a incomplets els treballs de lingüística sincrònica perquè no s'ocupen de l'esdevenir social i històric que ha afaiçonat la llengua tal com és ara: consideracions, doncs, que interpreten com a mancança el que és mera metodologia.

Maria CABRERA CALLÍS
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

NINYOLES, Rafael Lluís (1971). *Idioma i prejudici*. Palma: Moll.